

УДК 378.22.015.31:159.923.2:[165.242.1]

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНТЕРЕСУ ДО ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Калюжна Ю.І., к. психол. н., доцент кафедри психології
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Яновська Т.А., к. психол. н., доцент кафедри психології
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

У статті розглядається проблема цілеспрямованого розвитку пізнавального інтересу до психології в студентів педагогічних ВНЗ в контексті їхнього особистісного самопізнання та саморозвитку. Аналізуються результати емпіричного дослідження структури інтересів студентської молоді, окреслюються методичні засоби розвитку прагнення до засвоєння психологічних знань майбутніх учителів.

Ключові слова: *особистість, мотивація, пізнавальний інтерес, структура інтересів, методичні засоби розвитку інтересів майбутніх педагогів.*

В статье рассматривается проблема целенаправленного развития познавательного интереса к психологии у студентов педагогических ВУЗов в контексте их личностного самопознания и саморазвития. Анализируются результаты эмпирического исследования структуры интересов студенческой молодежи, указываются методические средства развития стремления к усвоению психологических знаний будущих учителей.

Ключевые слова: *личность, мотивация, познавательный интерес, структура интересов, методические средства развития интересов будущих педагогов.*

Kaliuzhna Y.I., Yanovska T.A. METHODOLOGICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT OF INTEREST IN PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE OF FUTURE TEACHERS

The problem of purposeful development of cognitive interest in psychology of students of pedagogical higher educational institutions in the context of their personal self-cognition and self-development is considered in the article. The results of empirical research of structure of interests of students are analyzed; the methodological means of development of desire to assimilate psychological knowledge of future teachers are outlined.

Key words: *personality, motivation, cognitive interest, structure of interests, methodological means of development of interests of future teachers.*

Постановка проблеми. Сучасні вимоги суспільства до підготовки кваліфікованого вчителя передбачають формування в студентів системи фахових та психолого-педагогічних знань та ознайомлення їх із широким колом новітніх наукових досягнень у цих напрямках. Без цього неможливе засвоєння суті та змісту сучасних педагогічних технологій і навичок їх практичного застосування безпосередньо в навчальному процесі. Розуміння педагогом сутності особистості дитини, її структури та закономірностей розвитку є запорукою формування його спрямованості на самостійний пошук важливих проблем у професійній діяльності та шляхів їх оптимального розв'язання з урахуванням як власного потенціалу, так і особливостей діяльності школярів.

Проте в цьому складному процесі є кілька суттєвих проблем.

По-перше, завдання формування професіонала певним чином суперечить засадам традиційного навчання студентів. Воно переважно спирається на організацію занять пояснювально-ілюстративного типу, які пе-

редбачають індивідуальну роботу студентів у ході освоєння ними знань та орієнтацію на запам'ятовування та відтворення навчального матеріалу. Неважко передбачити, що за такої організації навчання процес інтеріоризації фахових знань ускладнюється, а їх перехід у внутрішній план та включення в систему особистісних цінностей відбувається із значними перешкодами.

Насамперед це стосується засвоєння саме навчального матеріалу з психологічних дисциплін, який має реалізуватися в процесі міжособистісної взаємодії. Це сприяє як його глибокому усвідомленню, так і закріпленню теоретичних засад у відповідних уміннях та навичках викладання та виховного впливу на особистість та діяльність школяра.

По-друге, у психолого-педагогічній літературі, яка стосується підготовки студентів педагогічних навчальних закладів до професійної діяльності, зазвичай підкреслюється, що для формування мотивації освоєння спеціальності (у тому числі й інтересу до психології) необхідно макси-

мально пов'язувати навчальний матеріал зі специфікою майбутньої практичної діяльності, тобто спонуканнями до опанування фаховими знаннями. При цьому ігнорується широкий спектр пізнавальних інтересів, які лежать, на перший погляд, поза сферою професійних мотивів. Проте, маючи досить суттєве значення для особистісного розвитку в студентському віці, вони можуть сприяти розвитку інтересу до психологічних знань. Адже на них можна спиратися, розробляючи матеріал для практичних та лабораторних занять із психологічних дисциплін, бесід, дискусій, рольових ігор тощо.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Суттєві властивості особистості полягають передусім у тому, якими потребами та інтересами вона мотивується, якими поглядами та ідеалами керується. У вітчизняній психолого-педагогічній літературі мотиваційна сфера особистості розглядається як складне утворення, ієрархізована динамічна система, у якій потреби, мотиви й цілі є певним чином підпорядковані, взаємообумовлені та взаємопов'язані [1, с. 101; 5, с. 144].

Особливе місце в цій системі займають інтереси. Вони визначають вибіркоче ставлення особистості до об'єкта пізнання завдяки його життєвому значенню та емоційній привабливості [1, с. 46; 5, с. 267; 8, с. 59]. Пізнавальні інтереси не лише спонукують до діяльності, а й є важливою умовою саморозвитку та самовдосконалення особистості. Адже саме вони забезпечують перехід від зацікавленості, обумовленої новизною предмета чи явища, до допитливості, а від неї – до заглиблення в сутність явища й, зрештою, до розв'язання проблеми.

Тому проблема пізнавального інтересу досить широко розглядається у вітчизняній літературі. Вивченню його сутності присвячено роботи Б.Г. Ананьева, В.Г. Асеева, В.І. Ковальова та інших. Питання розвитку пізнавальних інтересів у процесі навчання шкільної молоді та студентства досліджували М.І. Алексеева, А.К. Маркова, Г.І. Щукіна, В.М. Вергасов, Є.П. Ільїн, О.В. Малихін, І.Г. Павленко, О.О. Лаврентьева, Г.І. Матукова та інші.

Вони зазначають, що в контексті досягнення цілей формування особистості студента як свідомого суб'єкта освоєння професії важливе значення має активізація пізнавальної діяльності майбутніх педагогів у навчальному процесі. Значну роль при цьому відіграє інтерактивне навчання, що базується на взаємодії людей у процесі пізнання і є потужним засобом активізації пізнавальних інтересів молоді.

Інтерактивне навчання передбачає, що в діяльності викладача центральне місце займає не окремий індивід, а група взаємодіючих особистостей, які стимулюють та активізують мисленнєву діяльність один одного. Особливо важливими при цьому є феномени змагання, суперництва тощо. Це модель спілкування особистостей у реальній спільній творчій діяльності, спрямованій на розв'язання завдань пошукового, проблемного характеру.

Серед інтерактивних методів навчання сьогодні найпоширенішими є такі: метод дискусії, мозкового штурму, обговорення наукових питань у вигляді евристичної бесіди або круглого столу, ділові ігри та тренінгові заняття [2, с. 169; 3, с. 25; 4, с. 66; 7, с. 203].

Евристична бесіда є засобом активізації пізнавальної мотивації студентів, який може стати компонентом як лекції, так і практичного або залікового заняття. У загальному вигляді евристична бесіда – це колективна бесіда як пошук відповіді на проблему. При цьому велике значення має постановка питань викладачем, які адресовані або групі в цілому, або мікрогрупам, утвореним для спільної роботи. Зрозуміло, що навчальні питання повинні мати не відтворюючий, а пошуковий характер, бути послідовними та відповідати змісту й завданням заняття в цілому. В евристичній бесіді має відбуватися обмін думками, припущеннями, різними варіантами проміжних висновків. Студенти мають можливість знаходити нові знання в процесі активної взаємодії та взаємодопомоги, максимально активізуючи при цьому пізнавальний потенціал кожного. Наприклад, під час розкриття в ході лекційного викладання суті та змісту творчої обдарованості дитини можна адресувати групі в цілому для обговорення питання про відповідність поведінки такої особистості моральним нормам та обмеженням, стимулюючи поєднання інтересу до психологічних знань та етичних норм поведінки людини.

На відміну від евристичної бесіди, дискусія передбачає спеціально організовану в групі суперечку, що має яскраво виражений дидактичний зміст. Для цього викладач має запропонувати на лекції або для самостійного освоєння перед семінарським заняттям різні протилежні наукові концепції, підходи або авторські точки зору щодо певного явища. Тільки на основі цього можна стимулювати групу до порівняння таких позицій, відстоювання їхньої правильності або пошуку хибних положень. Основними ознаками дискусії є нерівномірність темпу, оскільки боротьба між різними думками відбувається як суперечка та формування

системи аргументів чи контраргументів під час аналізу наукових явищ. Важливою перевагою дискусії є те, що група може прийти до несподіваних та неординарних висновків внаслідок консолідації кінцевих результатів. Наприклад, у ході лекції про особливості поведінки сучасного підлітка можна організувати дискусію навколо питання про біологічні та соціальні причини кризи цього віку. Викладач лише окреслює зміст протилежних теоретичних підходів і пропонує студентам самим дійти висновку про їхню правильність на основі критики цих позицій. У ході практичного заняття дискусія може бути організована щодо аналізу неоднозначних результатів дослідження.

Метод мозкового штурму передбачає таку організацію навчальної діяльності, за якої в роботі групи максимально активізується як мисленнєва діяльність, так і інтуїція та творча уява слухачів. Перед впровадженням такого методу викладач має забезпечити утворення невеликих груп учасників (6–12 чоловік) на основі їхньої психологічної сумісності. Завданнями викладача є підготовка для групи учасників навчальних питань проблемного характеру, які не містили б підказок чи натяків на певне їх вирішення. Під час обговорення цих питань викладач має заохочувати формування учасниками різних припущень щодо розв'язання проблемного питання, що можуть мати як науковий, так і практичний чи навіть жартівливий характер, оскільки саме вони іноді дають поштовх до знаходження вірного рішення. Учасники цього методу мають фіксувати питання в письмовому вигляді, багаторазово переформулювати його з метою знаходження вузлових смислових одиниць, вільно висловлювати власні припущення та ідеї без критики думок інших членів групи. На основі низки можливих варіантів розв'язання проблеми учасники методу разом із викладачем здійснюють їх аналіз, критику та адаптацію до реалій шкільного життя.

Метод круглого столу як метод інтерактивного навчання запозичений з області політики та науки. Він використовується для підвищення ефективності засвоєння теоретичних проблем шляхом розгляду їх у різних наукових аспектах з участю спеціалістів різного профілю. Може бути реалізований у вигляді залучення різних фахівців чи спеціалістів із різних кафедр для проведення семінарського заняття з групою студентів. Наприклад, обговорення проблеми важких підлітків своєрідно реалізується психологами, педагогами, правознавцями, фізіологами, медиками, соціальними працівниками, представниками адміністративних

структур. Вони можуть продемонструвати слухачам різні підходи до теоретичного пояснення проблеми та її практичного рішення. Головне при цьому – це обрати спільну тему, що входить до програми підготовки таких спеціалістів та вимагає глибокого всебічного вивчення.

Метод ділової гри як засіб інтерактивного навчання започаткувався у сфері управління, де він найчастіше використовується для формування професійних якостей керівника. Це метод імітації прийняття рішень організаційного, методичного чи управлінського характеру в різних ситуаціях шляхом гри за заданими або сформованими самими учасниками правилами. В основі такої роботи лежить моделювання ситуацій. Прикладом може бути моделювання уроку з певної теми чи його фрагменту, роботи з невстигаючими, розбору помилок учнів з аналізом психологічного підґрунтя цих дій тощо.

Важливо зазначити, що викладач перед застосуванням цього методу має передбачити обов'язкову групову роботу учасників, яка б дозволила їм реалізувати себе в різних ролях і цим самим забезпечила б глибоке усвідомлення педагогічної ситуації. Наприклад, аналізуючи складну поведінку творчо обдарованої особистості та її протирічні характерологічні риси з метою пошуку шляхів навчально-виховного впливу на неї у вигляді гри-співбесіди, студенти можуть грати ролі учителя, самого учня, методиста, студента-практиканта, директора школи, батьків школяра чи його однокласників. Таким чином, проблема розглядається з різних точок зору, а значить, учасники методу шукають універсальні способи її розв'язання, які б були оптимальними для усіх сторін, що беруть участь в обговоренні.

Проте сьогодні однією з найактуальніших проблем залишається така оптимальна організація навчального процесу, у якій можна було б добитися розвитку інтересу до певної галузі знань, використовуючи складну цілісну структуру пізнавальної мотивації особистості. Передусім це стосується формування інтересу до психологічних знань у майбутніх учителів як запоруки їхньої подальшої успішної професіоналізації. Вплітаючи в контекст інтерактивного навчання проблеми й питання до студентів на перетині суттєвих для них інтересів, можна дати поштовх активізації пізнавальних процесів саме у сфері психологічних знань. Таким чином, наша увага була скерована саме на змістовну складову навчальних завдань для студентів із метою посилення їхнього інтересу до психології.

Постановка завдання. Цілями статті є:

- вивчення типових взаємозв'язків між пізнавальними інтересами, характерними для сучасних студентів педагогічних ВНЗ;
- визначення інтересів, через активізацію яких можливе підсилення інтересу до психологічних знань у майбутніх учителів;
- окреслення шляхів розвитку пізнавального інтересу до психології у студентів на основі їх активної взаємодії в навчальному процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для забезпечення досягнення вищевказаних цілей було застосовано методику, запропоновану В. Хеннігом [6, с. 405–444]. Її зміст базується на таких теоретичних засадах:

1) пізнавальні інтереси до різних галузей знань є взаємопов'язаними й взаємозалежними;

2) реалізація особистістю певного інтересу є результатом взаємозв'язків різних пізнавальних інтересів;

3) розвиток певного інтересу зазвичай супроводжується змінами у всій структурі пізнавальних спонукань.

Методика дослідження складається зі 136 тверджень, кожне з яких відображає поєднання інтересів, які належать до різних галузей.

Перша з них являє собою галузь наукових знань. До неї відносяться інтереси до фізики, географії, біології та технічних наук. Друга галузь охоплює досить широкий спектр пізнавальних спонукань до суспільних знань, а саме: теорію пізнання, економічні знання, етику, політику та психологію. Третя галузь стосується культури й мистецтва. Вона представлена інтересами до літератури, кіно, моди, легкої та класичної музики, спорту та подорожей.

У кожному із запропонованих студентам тверджень поєднуються інтереси, які належать до різних галузей знань. Наприклад, у виразі «Моральні проблеми в медицині та в інших областях біології» поєднано інтереси до етики та біології, а «Формування характеру й волі за допомогою спорту» – до психології та спортивної діяльності.

Досліджуваним студентам пропонувалося вибрати серед цих поєднань ті, якими вони хотіли б займатися на практиці. Отримані дані дозволяють визначити низку особливостей пізнавальних інтересів студентів. Це насамперед діапазон інтересів, тобто кількість предметів, на які орієнтовані інтереси особистості. Окрім цього, методика передбачає визначення також широти зв'язків одного інтересу з певною кількістю інших інтересів. Структурна позиція інтересів відображає їхнє центральне чи периферійне розміщення в складному взаємозв'язку пізнавальних спонукань.

До експериментального дослідження було залучено 200 студентів різних факультетів ПНПУ першого та другого курсів навчання, оскільки саме на цих курсах передбачено викладання психологічних дисциплін.

Дослідження за методикою В. Хенніга супроводжувалося систематичним спостереженням та опитуванням студентів. Отримані результати дозволяють виявити деякі суттєві характеристики структури інтересів студентської молоді:

– структура інтересів характеризується значною широтою, тобто в переліку обраних студентами інтересів представлено практично всі галузі;

– вдалося виявити певний статус інтересу до психологічних знань студентів у структурі пізнавальних спонукань. Він не займає чільної позиції, але посідає достатньо значуще місце серед інших інтересів молоді й становить 29% від загальної кількості виборів.

Для всього загалу опитаних студентів найсуттєвішими виявилися взаємозв'язки інтересу до психології з такими галузями, як політика (19% серед опитаних), теорія пізнання (16%), спорт (17%) та подорожі (13%). Студентів цікавить роль особистості в історії та політичних подіях, психологічні передумови суспільних явищ, особливості та закономірності пізнання навколишнього світу та духовної сутності людини. Значним є також зацікавлення студентів особливостями життя людей на різних континентах та в різних країнах. Тому їх приваблюють етнопсихологічні дослідження, а також можливість подорожувати з метою вивчення побуту, ментальності й психологічних особливостей представників різних націй та спільнот, основ їхніх національних традицій, обрядів тощо. Особливий інтерес студенти проявляють до тверджень, що відображають поєднання психології та спорту. Так, практично кожний сьомий студент серед опитаних виявив значну зацікавленість розвитком взаєморозуміння між людьми в командних видах спорту, можливість самовдосконалення та саморегуляції в спортивній діяльності. Такі поєднання інтересів студентської молоді, безумовно, можуть бути питаннями для обговорення на семінарських та практичних заняттях із тематики загальної, вікової та педагогічної психології.

Окрім цього, вдалося також виявити деякі суттєві відмінності у зв'язках інтересу до психології з іншими пізнавальними інтересами юнаків та дівчат.

Так, у юнаків було виявлено суттєвий інтерес до поєднання психологічних та технічних знань (питань про технічні засоби вимірювання психічних властивостей, організацію пізнавальної діяльності учнів та дорослих із допомогою сучасних технічних засобів тощо). Тому для активізації інтересу до психологічних знань варто розглядати з юнаками проблеми психологічних характеристик діяльності в системах «людина – машина» (наприклад, обговорюючи специфіку роботи школярів та дорослих із комп'ютером) або питання узгодження конструювання технічних новинок з особливостями пізнавальних процесів чи моторики людини. Окрім цього, для сучасних юнаків важливим виявився взаємозв'язок інтересу до психології з економічними знаннями. Як засвідчили результати опитування, їх цікавлять психологічні передумови ведення успішного бізнесу та здійснення вдалого менеджменту в педагогічній галузі тощо. Такі питання можуть розглядатися в ході спеціально організованих виховних заходів (тренінгів, рольових ігор тощо), підсилюючи загальний інтерес до психологічних знань.

Для дівчат суттєвим виявився взаємозв'язок інтересу до психології та моралі. Їх цікавить передусім етичний аспект застосування виховних впливів на особистість, взаємин учителя зі школярами та професійним середовищем тощо. Підвищити їхній інтерес до психологічних знань можуть завдання, які передбачають аналіз вчинків з огляду на їх відповідність моральним нормам поведінки. Окрім цього, дівчата набагато виразніше, ніж юнаки, виявляють поєднання інтересів до психології та літератури. Їх приваблює аналіз вчинків літературних героїв, їхніх переживань та характерологічних особливостей. Дівчатам також притаманне поєднання інтересу до психології та кінематографу, оскільки їм імпонує можливість ідентифікації з персонажем фільму й на основі цього вирізнення його психологічних якостей. Варто зазначити, що студентки цікавляться також питаннями творчості письменників, кінематографістів, акторів. Розкриваючи специфіку такої діяльності, можна значно активізувати їхній інтерес до психологічних знань.

Варто зазначити, що розгляд вищевказаних проблем можливий у ході засто-

сування широкого спектру інтерактивних засобів навчання студентів з урахуванням специфіки тематики навчального матеріалу та дидактичних цілей викладача.

Висновки. Аналіз проблеми свідчить про важливість застосування інтерактивних методів викладання психологічних дисциплін для формування такої пізнавальної мотивації майбутніх педагогів, яка забезпечить ефективність їхнього професійного зростання. Саме навчальна діяльність із застосуванням інтерактивних методів дозволяє залучити студентів до взаємодії в розв'язанні професійно значущих ситуацій, створює умови не лише для підвищення мисленнєвої активності кожного, а й сприяє формуванню орієнтації студентів на досягнення колективного результату. При цьому слід зважати на те, що активізація пізнавальної мотивації у сфері психологічних знань може бути суттєво підвищена завдяки врахуванню інших, уже сформованих інтересів студентської молоді. Подальший пошук можливостей застосування інтерактивних методів у ході лекційних, практичних та лабораторних занять із психології на основі взаємозв'язку таких мотиваційних утворень може стати запорукою підвищення інтересу студентів до цього навчального предмета та усвідомлення його необхідності для подальшого професійного саморозвитку педагога.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирование личности / В.Г. Асеев. – М. : Мысль, 1976. – 158с.
2. Бадмаев Б.Ц. Методика преподавания психологии / Б.Ц. Бадмаев. – М. : Владос, 1999. – 304 с.
3. Балаев А.А. Активные методы обучения / А.А. Балаев. – М. : Профиздат, 1996. – 96 с.
4. Вергасов В.М. Активизация познавательной деятельности студентов в высшей школе / В.М. Вергасов. – К. : Вища школа, 1986. – 175 с.
5. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2003. – 512 с.
6. Исследование проблем молодежи в ГДР / ред. А.В. Северцев. – М. : Прогресс, 1976. – С. 405–444.
7. Малихін О.В. Методика викладання у вищій школі / О.В. Малихін, І.Г. Павленко, О.О. Лаврентьева, Г.І. Матукова. – К. : КНТ, 2014. – 262 с.
8. Подоляк Л.Г. Психология вищої школи / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко. – К. : Каравела, 2008. – 352 с.